

משנתו החברתית של זאב ז'בוטינסקי וחמשת המ"מים

עבור בתי הספר העלייסודיים

רציונל

בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 פרסם המדען והפילוסוף היהודי-אוסטרי יוסף פופר-לינקאוס, את תפיסת עולמו החברתית במספר מאמרי יסוד. בהתבססו על האמירה **"כל המקיים נפש אחת, כאילו קיים עולם מלא"**, טען כי - **"אם המשטר החברתי יגרום לכך שרק איש אחד מבין מאות מיליוני האנשים ימות מרעב, הרי זה סימן שכל החברה כולה רקובה"**.²

עשרות שנים לפני הכרזת האו"ם לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, הציע פופר-לינקאוס מספר זכויות חברתיות יסודיות שעל החברה להציע לכלל פרטיה, בהן: מזון, לבוש, מגורים, רפואה, חינוך והשכלה כללית. משנתו החברתית זכתה להד בקרב הוגים ומנהיגים בעם היהודי ובעולם כולו.

זאב ז'בוטינסקי, מבכירי המנהיגים הציוניים, הלך בעקבותיו וקבע כי על המדינה, תוך התערבות מינימלית, לספק לכל אזרח את **"חמשת המ"מים"**, אותן ניסח באופן קליט: **מזון, מלבוש, מעון, מרפא, מורה**. הוא כתב: **"משל למה הדבר דומה? לגן שילדים משחקים בו יום-יום, ובגן יש חמישה בורות עמוקים ומסוכנים שאפשר לפול לתוכם ולשבור את הראש [הבורות כמשל לסכנות החברתיות – רעב, מחסור במלבוש, מחסור בדיוור, מחלות בלתי מטופלות, נבערות]. והנה באים המתקנים... ומציעים לסדר פיקוח חמור על תנועתיהם של הילדים: ימינה ללכת, שמאלה ללכת, לא לרוץ במהירות העולה על עשרים צעדים בדקה... ואני אומר שכל זה מיותר. אני מציע בפשטות לכסות את חמשת החורים בעפר, וירוצו להם הילדים כאוות נפשם"**.³

¹ משנה, מסכת סנהדרין פרק ד', משנה ה'.

² מצוטט ע"י שלמה שילר, קטעי מחשבות, הפועל הצעיר, 8 באפריל 1925.

³ זאב ז'בוטינסקי, הגאולה הסוציאלית, בתוך: כתבים, רשימות, עמ' 293–302. הוצאת עמיחי, תל אביב.

במערך שלפנינו נדון בשאלות – מה משמעותן של הזכויות החברתיות? מה מצבן ונחיצותן של הזכויות החברתיות בימינו? האם וכיצד אחראית החברה על חבריה? האם הזכויות החברתיות שהוזכרו ע"י פופרלינקאוס וז'בוטינסקי רלוונטיות לימינו או שמא יש לעדכןן?

מטרות

- היכרות עם רעיון הזכויות החברתיות – מקורותיו, נגזרותיו ומשמעויותיו
- היכרות עם תכנית חמשת המ"מים של ז'בוטינסקי
- הטמעת שיח הזכויות החברתיות בקרב התלמידים

דרך העברה

- פעילות חינוכית הנחייתית – מתודה הגוררת דיון ולמידה
- עבודה בזוגות/קבוצות
- יצירת תוצר

משך

- שיעור כפול / שעה וחצי

משימה א' (10 דק')

המורה מסביר/ה:

ז'בוטינסקי, מבכירי המנהיגים הציוניים, אשר השנה (2020) אנו מציינים 140 שנה להולדתו ו-80 שנה לפטירתו, לא הסתפק בפעולות למען הקמת מדינה יהודית בלבד. הוא פיתח משנה כלכלית-חברתית, אשר לאורה האמין כי מדינת היהודים צריכה לפעול. לפני שנמשיך לספר על תפיסותיו החברתיות, נתנסה בבחינה אישית משלנו את הנושא. המורה מפתח/ת דיון כתתי סביב הסוגיה הבאה:

"דני ומאיה התבוננו בתלוש משכורת שקיבלה מאיה בעבור עבודתה במהלך החופש הגדול כמלצרית במסעדה, שם צויין כי קוזזו ממשכורתה מספר אחוזים לטובת "מס-בריאות". הם ניהלו ויכוח בעקבות קיזוז זה: דני טען כי המדינה אחראית על התנאים הבסיסיים של כל אזרח ואזרח, ועליכן עליה לגבות מיסים, כגון מס-בריאות, ולדאוג באמצעותם לכלל האזרחים, ובמיוחד לחלשים בחברה. לעומתו, מאיה טענה כי על האזרחים לדאוג לעצמם, וכי אין למדינה כל זכות לגבות מאזרחיה כספים לשם דאגה לחלשים. זאת, טענה, יעשה מי שמעוניין לתת צדקה."

ערכו דיון כתתי והצבעה – במי תומכת רוב הכיתה ומדוע?

המורה ממשיכה/ה בהסברו/ה:

ברמה החברתית-כלכלית היה ז'בוטינסקי ליברלי (חופשי) בדעותיו, והאמין כי המדינה צריכה לשאוף להתערב כמה שפחות בכלכלת המדינה. במקום זאת, האמין כי על המדינה לתת לכוחות השוק החופשי ולתחרות הכלכלית להיות ה"קטר" הממריץ את המשק. יחד עם זאת ובמקביל לזאת, האמין ז'בוטינסקי בעקרונות הצדקה החברתי וסבר כי על המדינה לספק לכל אזרחיה תנאי יסוד שווים – על גבם יוכלו לצמוח ולהתפתח.

משימה ב' (30 דק')

המורה מטילה/ה משימה על תלמידי הכיתה:

התחלקו לזוגות ונסחו בחמש נקודות, מהם הדברים ההכרחיים למחיה בכבוד של האדם.

המורה רושמת/ת את הנקודות של כל זוג על הלוח ומנתח/ת אותן עם התלמידים:

✓ האם ישנן נקודות החוזרות על עצמן?

✓ האם ישנן נקודות שלדעת רוב הכיתה אינן רלוונטיות?

✓ האם ישנן נקודות המוסכמות על כולם?

המורה מנסח/ת באופן כיתתי-שיטתופי, מהם חמשת הדברים היסודיים ביותר שיש לספק עבור כל אדם לחיים בכבוד.
המורה ממשיכה/ה בהסבר:
בשנת 1934 ניסח ז'בוטינסקי את עקרונות משנתו החברתית בראשי התיבות הידועים בשם חמשת המ"מים:

1. **מזון** – לכל אזרח מגיעה תזונה סדירה – אסור שאיש במדינה יסבול מחרפת רעב.
2. **מעון** – לכל אזרח מגיעים תנאי מגורים סבירים – אסור שלאיש במדינה לא תהיה קורת גג מעל לראשו.
3. **מלבוש** – לכל אזרח מגיע ללבוש כסות לגופו – אסור שלאיש במדינה לא יהיה מה ללבוש.
4. **מורה** – לכל תלמיד הזכות והחובה ללמוד במערכת החינוך הממלכתית – אסור שתלמיד במדינה יוצא ממסגרות חינוכיות בשל קשיים כלכליים של משפחתו או שלו.
5. **מרפא** – לכל אזרח הזכות לקבל טיפול רפואי הולם – אסור שאיש במדינה יוזנח רפואית בשל קושי כלכלי.

משימה ג' (30 דק')

המורה מטיל משימה על התלמידים:

התחלקו לחמש קבוצות. כל קבוצה תקבל אחד מחמשת המ"מים. על כל קבוצה להציע הצעת חוק מנוסחת, שעיקרה טיפול בזכות שקיבלה. עליה להגדיר בהצעת החוק את מטרתו, את הגדרת קהל היעד אליו פונה החוק, מהם עיקריו, מיהם ומהם היוצאים מן הכלל שלו. לבסוף הקריאו את

החוקים בפורום כיתתי והחליטו באמצעות הצבעה כיתתית איזה מבין חמשת החוקים שהוצעו הוא הראוי ביותר להחקק.

משימה ד' (10 דק')

כיום, לאור התפתחות החברה וצרכיה, ולאור ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם של האו"ם משנת 1948, מוגדרות חמש הזכויות החברתיות היסודיות באופן הבא:

1. הזכות לקיום בכבוד
2. הזכות לדיור
3. הזכות לחינוך
4. הזכות לבריאות
5. הזכות לעבודה

ענו באופן כיתתי על השאלות:

- ✓ במה שונות זכויות אלו מהזכויות עליהן מדבר ז'בוטינסקי?
- ✓ עמדו על ההבדלים והסבירו מדוע לדעתכם עודכנו הזכויות באופן זה מחמשת המ"מים של ז'בוטינסקי?
- ✓ אם קיימת זכות חברתית חשובה שלדעתכם יש להוסיף לזכויות אלו?

סיכום (10 דק')

מדינת ישראל בימינו מוגדרת כמדינת רווחה⁴, כלומר – מדינה המכירה במחויבותה לרווחת אזרחיה ובאחריותה לשיפור איכות חייהם. היא מממשת אחריות זו הלכה למעשה בשלוש דרכים עיקריות (לנוחיותכם הדרכים מוסברות להלן בפירוט, אין צורך כמובן לפרט את כל הסעיפים לתלמידים, מספיק להסביר פרט אחד כדוגמא המעידה על הכלל):

⁴ ע"פ פרופ' יוסף קטן - חבר סגל בית-הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל באוניברסיטת תל-אביב. חוקר במרכז לחקר המדיניות החברתית בישראל. עורך ראשי של "חברה ורווחה" - כתב-עת לעבודה סוציאלית. פורסם ב-'ישראל 2000', עורכי הספר: אהרוני, שרה; אהרוני, מאיר, שנת 2000, הוצאה לאור: מקסם.

1. חקיקת חוקים חברתיים, כגון:

- ✓ הביטוח הלאומי – גוף המיועד לתמוך כלכלית באזרחים שאינם מסוגלים מסיבות שונות לפרנס את עצמם באופן חלקי או מלא.
- ✓ חינוך חובה חנם – חוק המחייב את המדינה לאפשר לימודים בית-ספריים מלאים לכל אזרח מבלי שיצטרך לשלם על כך.
- ✓ חוק בריאות ממלכתי – הקובע חובת ביטוח בריאות לתושבי ישראל, ואת סל השירותים הרפואיים שיינתן באמצעות קופות החולים.

2. מימון ממלכתי של השירותים החברתיים:

- ✓ בכל רשות מקומית בישראל, מתוקף החוק, קיימת מחלקה לשירותים חברתיים. העובדים העיקריים במחלקות לשירותים חברתיים הם עובדים סוציאליים הנותנים מענה לצרכים המועלים על ידי יחידים, משפחות וקבוצות, הנמצאים מסיבות שונות במצב קושי, זמני או קבוע, על רקע עוני, קשיים במערכת המשפחתית, נכות, פיגור, או מסיבות אחרות, וזקוקים לסיוע חיצוני.

3. הקמת תשתית ארגונית של שירותי רווחה בכל רחבי המדינה.

- ✓ בבעלות המדינה ארגונים שונים המתקצבים על ידה והמיועדים לשמירה על עקרונותיה החברתיים, כגון: המוסד לביטוח לאומי, בתי-ספר ממלכתיים, בתי-חולים ממשלתיים, מעונות לנכים ולמוגבלים ומחלקות רווחה ברשויות המקומיות - העוסקים באספקה של מגוון רחב של שירותים חברתיים לאוכלוסייה. נוסף על כך הממשלה מסייעת במימון פעילותם של ארגונים לא ממשלתיים רבים (ארגונים וולונטריים וארגונים פרטיים-עסקיים).

זכויות האדם עליהן מושתתת צורת השלטון הדמוקרטית כגון הזכות לביטוי, הזכות לקניין או הזכות לשוויון בפני החוק, עלולות להשאר חלולות וחסרות משמעות עבור שכבות חלשות בחברה,

שאינן שואלות עצמן האם הן נהנות באופן מספק מחופש הקניין או חופש הביטוי וכד', אלא שאלות יסודיות בהרבה כגון: "מה לאכול מחר בבוקר?", "כיצד אטפל במחלתי?", או - "היכן להעביר את הלילה הקרוב?".

במהלך פעילותנו למדנו כי מטרתן של הזכויות החברתיות הוא לאפשר לכל פרט בחברה תנאי פתיחה שווים לחיים, ללא קשר למוצאו, מינו, תרבותו, עברו, תיפקודו או תיפקוד משפחתו. באופן זה נוכל לאפשר ניידות (מוביליות) חברתית (יכולתו של הפרט לשנות את מצבו ומעמדו בחברה בכוחות עצמו) ולקדם את עקרונות הצדק החברתי.

